

ATATÜRK'ÜN İZMİT BASIN TOPLANTISI (16- 17 Ocak 1923) VE BU TOPLANTIDA VERİLEN ÖNEMLİ MESAJLAR

Osman AKANDERE*

ÖZET

Mustafa Kemal Paşanın , saltanat ve hilâfet konusunda alınan kararların halk üzerinde ne gibi etkiler yaptığını belirlemek amacıyla çıktığı Batı Anadolu Gezisi'nin en önemli bölümü, İzmit'te dönemin bazı İstanbul gazetelerinin başyazar ve yazar konumundaki gazetecilerle yaptığı " basın toplantısı" oluşturmaktadır.

Bu basın toplantısıyla Mustafa Kemal Paşa, günün tartışma konusu olan çeşitli konularda gazetecileri aydınlatmayı ve onların kafalarındaki soru işaretlerini dağıtmayı düşünmüştü. Çünkü O, kamuoyunun ve özellikle İstanbul kamuoyunun aydınlatılması gerektiğine inanıyordu. Bunun için önce kamuoyunu etkileyecek en önemli araç olarak gördüğü gazetecilerle görüşmeyi, onlara ülkenin milletin gerçek durumunu tüm açıklığıyla anlatmak istemişti.

İzmit basın toplantısında, o günlerin en önemli gündem meseleleri olan; "Lozan Barış Konferansı, yeni Türkiye devletinin temel esasları,hükümet ve yönetim şekli, Saltanat ve Hilâfet meseleleri, toplum hayatının çeşitli alanlarında yapılacak inkılâp,siyasî parti olarak bir " Halk Fırkası'nın kurulması" gibi konularda görüşmeler yapılmıştı.. Bu toplantı aynı zamanda açıkladığı fikir ve görüşleriyle Mustafa Kemal Paşanın uzun vadede gerçekleştirmeyi düşündüklerini açıkladığı bir geleceği belirleme toplantısı olmuştur.

Anahtar sözcükler:Atatürk, İzmit, Basın Toplantısı, Gazeteciler,Halife

THE PRESS MEETING OF ATATURK IN IZMIT (16-17 JANUARY 1923) AND THE IMPORTANT MESSAGES GIVEN IN THIS MEETING

ABSTRACT

Mustafa Kemal Pasha went on tour around west Anatolia to find out the impact of the decisions on Sulatanate & Caliphate (Sultan & Caliphate) on the public. The most important aspect of this tour was the press conference he held in İzmit. With this conference he was aiming at clarifying a few current issues to the journalists, this way he had answered many questions that the journalists had in their mind. Atatürk really wanted to clarify the matter to public, especially, İstanbul's public opinion. That is why he began with the people in the media because they are the most influential in informing the public. So he wanted the journalists to be aware of what was going on and have a first hand information. İzmit press conference covered topics such as, Lossane Peace Treaty, new Turkey's constitution, new form of government, matters of Sulatanate & Caliphate, proposed changes, and in the political development the establishment of a new a party. This conference was a platform for Atatürk in which he, besides the topic mentioned above, had the opportunity to explain what he had in mind for the country and the way he was going to fulfill them.

Key words: Atatürk, İzmit, press conference, journalists, caliphate.

GİRİŞ

26 Ağustos'da başlayan Büyük Taarruz 30 Ağustos 1922' günü Türk ordularının kesin zaferiyle sonuçlanmıştı. Bu zaferi takip eden günlerde de Millî Mücadele'nin hedefine ulaştırılması yolunda başlatılan çabalar sürdürülmüş ve önemli mesajlar alınmıştı. Nitekim Mudanya Mütarekesi imzalanmış, ülkemizin Trakya toprakları savaş yapılmaksızın ve kan dökmeksizin anavatan topraklarına katılmıştı. Böylece Misak-ı Milli'nin

bir bölümü fiilen gerçekleşmiş, niha-i bir barış içinde Lozan'da görüşmelere başlanmıştı. Ancak iki aya yakın bir zaman geçmesine rağmen devam etmekte olan görüşmelerden olumlu bir sonuç alınmadığı gibi, görüşmeler tıkanmış, niha-i barış ümidi çıkmaza girmeye başlamıştı.

Diğer taraftan " büyük zafer'den " sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de mütemediyen huzursuzluklar başgöstermeye, dozu gittikçe artan

* Yrd. Doç.Dr. Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu.

tartışmalar yapılmaya başlanmıştı. Bu huzursuzluklar ve tartışmaların artmasının temel nedeni Mecliste 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatlığın Kaldırılması hakkındaki kanunun kabul edilmesi ve böylece "saltanat ile hilafetin birbirinden ayrılması" hadisesiydi. Gerçekleştirilen bu önemli siyasi inkılâp hareketiyle Türk milleti, egemenliğinin gerçek sahibi olmuştu. Saltanatlık kaldırılmış olunmakla birlikte Halifelik korunmuştu. Bu durum Meclis içerisinde ve kamuoyunda muhalif ve muhafazakar olan çevrelerin bütün ümitlerini Halifelik makamına ve Halifeye bağlamalarına ve ortaya bir Halifelik meselesinin çıkmasına yol açmıştı.

Bir de temelleri atılmış olan yeni Türk Devleti'nin her alanda çağdaş ve modern bir devlet olabilmesi için gerçekleştirilmesi gereken köklü ve radikal değişiklikler söz konusuydu. Bu yolda aşılması ve ortadan kaldırılması gereken bir çok engel bulunmaktaydı. Bu konuda zaman kaybetmeksizin bir şeyler yapılmalıydı. Çünkü, bilhassa İstanbul, çeşitli görüşlerin, değişik fikirlerin ortaya atıldığı bir siyasal arenaya dönmüştü. Öyle ki, Meşrutiyetin yeniden kurulması, halifenin durumunun güçlendirilmesini isteyenlerin yanında, devlet merkezinin İstanbul olması gerektiğini isteyenlerle, toplumsal inkılâplara gerek olmadığı görüşünü savunanlar bir çok noktada uzlaşmakta hatta bütünleşmekteydiler.

İşte Mustafa Kemal Paşa, bu çeşitli görüş ve fikirlerin oluşturduğu kargaşaya bir açıklık, bir kesinlik getirmesinin gerekli olduğuna inanıyordu. Bu nedenle çeşitli toplum kesimlerinin ve özellikle de İstanbul'da kamuoyunun aydınlatılmasını bir zorunluluk olarak görüyordu. Bu düşüncelerle içerisinde bu çalışmamıza konu teşkil eden "İzmit Basın Toplantısı'nın" da yer alacağı bir memleket seyahatine(Batı Anadolu Gezisi) çıkmaya karar vermişti.

I. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YURT SEYAHATİNE ÇIKMASININ VE İZMİT'TE BİR BASIN TOPLANTISI DÜZENLEMESİNİN NEDENLERİ

Mustafa Kemal Paşanın İzmit Basın Toplantısını da içine alan yurt seyahati diğer bir ifadeyle "Batı Anadolu Gezisi" 14 Ocak 1923'de başlamış ve 20 Şubat'ta tekrar Ankara'ya dönmesiyle sona ermiştir.(Arar 1969 : 10-11) Mustafa Kemal Paşa yaklaşık 35 gün süren bu uzun seyahatine 15 Ocak 1923 'de gerçekleşen Eskişehir ziyaretiyle başlamıştır. Bu seyahat 17 Ocak

1923'de İzmir'de toplanan " İktisat Kongresi" çalışmalarına katılmasına kadar devam etmiştir.(İnan 1982:1) Bu arada Lozan'da sürdürülen görüşmelerin kesilmesi üzerine Türkiye'ye dönmüş olan İsmet Paşayla görüşmek amacıyla Eskişehir'e gitmiş ve oradan da İsmet Paşa ile birlikte Ankara'ya dönmesiyle son bulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, bu seyahate çıkış nedenlerini " Nutuk"ta şöyle anlatmaktadır:"

"Efendiler, saltanatın kaldırılması ve hilâfet makamının yetkisiz kalışı üzerine, halk ile yakından teması geçmek,halkın içinde bulunduğu psikolojiyi, düşünce ve eğilimlerini bir daha incelemek önem kazanıyordu. Bunun dışında Meclis,son yılına girmiş bulunuyordu. Yeni seçim dolayısıyla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni siyasî bir parti durumuna getirmeye karar vermiştim. Barış gerçekleşince, cemiyet teşkilatımızın siyasî bir partiye dönüşmesini gerekli buluyordum. Bu konuda da doğrudan doğruya halk ile görüşüp konuşmayı yararlı sayıyordum. Zaferden sonra eğitimle uğraşmaya başlamış olan ordumuzu da yakından görmek istiyordum. İşte bu maksatlarla Batı Anadolu'da bir gezi yapmak üzere,14 Ocak 1923 tarihinde Ankara'dan hareket ettim.

Eskişehir'den başlayarak, İzmit,Bursa, İzmir ve Balıkesir'de halkı uygun yerlerde toplayarak,uzun sohbetlerde bulundum. Halkın,bana,diledikleri gibi serbestçe sorular sormasını istedim. Sorulara cevap olmak üzere, altı saat, yedi saat süren konferanslar verdim." (Nutuk 1984:476.)

Bu geziye çıkışının nedenleri Mustafa Kemal Paşa tarafından ; 1- Saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılması ve saltanatlığın kaldırılmasının kamuoyundaki yansımalarını ,halkın özellikle halife konusundaki düşüncelerini öğrenmek, 2- Halk Fırkası adıyla kuracağı siyasî parti konusunda halkla görüş alışverişinde bulunmak, 3- Milli Mücadelenin kazanılmasından dolayı ordunun durumunu yakından görmek şeklinde ifade edilmiştir. Şimdi bu nedenlere kısaca bakmak istiyoruz.

1-Saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılması ve saltanatlığın kaldırılmasının kamuoyundaki yansımaları :

Bilindiği gibi ilk TBMM 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması hakkındaki kanunu kabul etmiş(Akgün ty:59-87) ve böylece Cumhuriyete

geçiş sürecinde önemli bir adım atmıştır. Saltanatın kaldırılmasına ilişkin kanun mecliste görüşülürken gerek Birinci ve Gerekse İkinci Gruba mensup milletvekilleri yaptıkları konuşmalarla saltanatın kaldırılmasını desteklemişlerdir. Hatta bu konuda birbirleriyle yarışmışlardır(Demirel 1994:483) Diğer taraftan bu gruplara katılmayan muhafazakar görüşe sahip milletvekilleri de bu karar alınırken tavır koymamış, sessiz kalmışlardı. Mecliste yapılan görüşmelerden sonra kanun kabul edilmiş ve böylece saltanat kaldırılmış, hilafet makamı, siyasi gücü elinden alınarak korunmuştur.(TBMM ZC (Cilt 24):292-306) Saltanatın kaldırılması iç kamuoyunda olumlu karşılanmış, özellikle Ankara basınında olumlu yazılar çıkmıştır (Akgün ty.:74-79) saltanatlık makamını kaybeden, ancak halife olarak bu makamda kalması TBMM'nce kararlaştırılmış bulunan eski sultan Vahdettin " İstanbul'da hayatını endişede gördüğü gerekçesiyle " İngiltere'den iltica talebinde bulunmuş(Nutuk 1984 :468-470, Uluğ 1975:76)ve bilahare de 17 Kasım 1922'de İngilizler tarafından İstanbul'dan çıkarılmıştı. Bu olay üzerine TBMM'si tarafından Abdülmecit Efendi halifelğe seçilmiş ve kendisine verilen bir talimatla da takip edeceği hareket tarzı belirtilmişti Yeni halifenin gerek kullandığı ünvanlar ve gerekse İslâm dünyasına yayınladığın bildiri de siyasi ve genel konulara temas etmiş olması TBMM'de bazı milletvekillerinin ve özellikle de Mustafa Kemal Paşanın tepki göstermesine yol açmıştı. Konuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta bu tepkisini ve halifelik hakkındaki düşüncesini şöyle dile getirmiştir:

"Efendiler,önemsiz ayrıntılar gibi sayılması pek mümkün olan bu açıklamalarla işaret etmek istediğim asıl nokta şudur: Ben, şahıs hâkimiyetine dayanan saltanatın kaldırılmasından sonra, başka ünvanla aynı nitelikte bir makamdan ibaret olması gereken hilâfetin de ortadan kaldırılmış olduğunu kabul ediyordum Bunun, elverişli bir zaman ve fırsatta açıklanmasını tabi-î buluyordum. Halife seçilen Abdülmecit Efendi'nin bu gerçekten büsbütün habersiz olduğu inkar edilemez. Özellikle, kendisinin Halife ünvanıyla saltanat sürmesinin imkân ve şartlarını hazırlayıp sağlayabileceklerini hayal edenlerin varlığı düşünülürse, Abdülmecit Efendi'nin ve tabi-î taraftarlarının saf ve gafil oldukları zannına kapılmak hiçte doğru olmazdı"(Nutuk 1984:473.)

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, saltanatın kaldırılmasıyla birlikte aslında hilâfetin de kaldırılmış olduğunu kabul etmekte. ancak bu düşün-

cesini ortaya çıkarmak için uygun bir zamanı beklediğini ifade etmektedir. O, bu düşüncelerinin başta halife olmak üzere, onu destekleyen taraftarlarınca da bilindiğini belirtmektedir. Yine halifenin sahip olacağı sıfat ve yetkisinin ne olacağına ele alındığı Meclis görüşmelerinde söylediği " ...Efendiler! Türk milleti ve onun temsilcilerinden kurulmuş bulunan Meclis'imiz, kendi varlığını halife ünvanını taşıyan ve taşıyacak olan bir zatın eline veremez ve vermeyecektir..." (Nutuk 1984:474.) sözleriyle halifenin Meclisin üstünde bir mevkie gelmeyeceğini kesin kararlalıkla belirtmiştir.

Mustafa Kemal Paşanın yukarıda verdiğimiz konuşmasında da belirttiği gibi, halifeye bağlılık içerisinde olan kişi ve çevreler bulunmaktaydı. Bunlar; Meclis içerisindeki milletvekilleri, İstanbul'daki bazı gazeteler ve hatta yeni yönetimde görev almış yöneticilerdi. Bu çevreler her fırsatta halifenin durumunu güçlendirmek , onu siyasi hak ve yetki sahibi yapmak konularında çabalar içerisinde oluyorlardı. Böyle bir çaba Mustafa Kemal Paşanın çıktığı yurt seyahatinin hemen başında söz konusu olmuştu.

Birinci Meclisin aşırı muhafazakar üyelerinden birisi olan ve Meclisteki gruplardan hiç birine de katılmamış olan Karahisar-ı Sahip (Afyon Karahisar) milletvekili Hoca Şükrü (İsmail Şükrü Çelikalay) Efendi , 15 Ocak 1923'de " Hilâfet-i İslâmiyye ve Büyük Millet Meclisi " başlıklı bir risale yayınladı. Atatürk bu risalenin bütün milletvekillerine dağıtıldığını ve kendisine de İzmit'te iken bildirildiğini söylemektedir.(Nutuk1984:477) Hoca Şükrü Efendi, bu risalesinde "Saltanatın Hilâfetten ayrılıp kaldırılmasının Müslüman kamuoyunu şüphe ve üzüntülere düşürdüğünü söylemekte ve devamla " Hilâfet demek hükümet demektir Hilâfetin hak ve yetkilerini yok etmek hiç kimsenin, hiçbir meclisin elinde değildir " demektedir.(Nutuk 1984:477, Tunçay 1981:64, Demirel 1994:503-505, Akgün ty. :105-107)

Hoca Şükrü Efendi ve onun gibi düşünenler bu risaleyle "Halife Meclisin Meclis Halifenindir" görüşünü ön plana çıkartarak, Millet Meclisi'ni halifenin danışma kurulu ve Halifeyi Meclisin, dolayısıyla devletin başkanı gibi göstermek ve kabul ettirmek istemekteydiler. Yürütme yetkisinin Halife'ye verilmesi ve Meclisin aldığı kararların Halife'yi bağlamayacağı, dolayısıyla Meclisin çıkardığı Saltanat ve Hilâfet'le ilgili yasaların meşru olamayacağını savunmaktaydılar.(Aybars

1988:212.)Bu grup bir anlamda Halifenin başkanlık edeceği "teokratik saltanat sistemini " hedefliyorlardı.

TBMM'si Hükümeti adına görev üstlenmiş olan bazı devlet yöneticilerinin, kendilerini Halifeye bağlılık içerisinde olduklarını göstermeye çalışmaları bu meyanda da ifade ettikleri beyan ve davranışlarla Halifeyi ümitlendirdikleri görülüyordu. Nitekim böyle bir davranış TBMM'si Hükümeti adına İstanbul'un ve Trakya 'nın idaresine nezaret etmek üzere görevlendirilmiş olan Refet Paşa tarafından yapılmıştı. Halifeye " Konya " isimli bir atı hediye etmek isteyen Refet Paşa'nın bu vesileyle Halifeye yazdığı yazıda aşırı bağlılık duyguları göstermişti. Atatürk Nutuk'ta bununla ilgili olarak " Efendiler, Halife bulunan zatı ümitlendirecek bazı bağlılık gösterileri de dikkat çekiyordu. Gizli olarak yapılan bağlılık gösterileri ise , bizim dışarıdan tahmin ettiklerimizden çok fazla imiş. Bu konuda bir fikir vermiş olmak için o sıralarda İstanbul ve Trakya'da görevli memurumuz ve temsilcimiz olan Refet Paşa'nın o günlerde, Halife'ye "Konya " adındaki bir atı sunması dolayısıyla, kendi kardeşi ve aynı zamanda yaveri Rifat Bey'e yazdığı bir şifreli telgrafla..." diye devam eden anlatımla belirtmiştir.

TBMM'nde halife taraftarı olan muhafazakar milletvekillerinin bu tür davranışlarının, daha tehlikeli boyutlara ulaşmadan önlemini almak isteyen Mustafa Kemal Paşa, artık Halifeliğin kaldırılmasına yönelik kararını uygulamak istemiş ve yukarıda da belirttiğimiz gibi halkın nabzını tutmak amacıyla uzun sürecek olan seyahatine çıkmıştır.

2- Halk Fırkası adıyla kuracağı siyasi parti konusunda halkla görüş alışverişinde bulunmak.

Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu gezisine çıkmasının bir diğer amacı; kurmayı düşündüğü siyasi parti ile ilgili siyasal ve rejime vermek istediği şekle yönelik düşüncelerini halka anlatmak ve onların bu konudaki tepkilerini öğrenmek arzusuuydu.

Mustafa Kemal Paşa Batı Anadolu gezisine çıkmadan 6 Aralık 1922'de Ankara'da bulunan " Hâkimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt " gazeteleri muhabirlerine bir demeç vermişti. Bu demecinde " başı sağlandıktan sonra halkçılığa dayanan ve halk Fırkası adını taşıyan bir siyasi parti

kurmak "kararında olduğunu açıklamıştır.(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1989: 51) Demecinde devamla " ...yeni fırka programlarının hazırlanması için bütün vatansever aydınlardan,vergi adaletsizliği, kalkınma önlemleri, doğal kaynaklardan yararlanma ve mülkiyet güvenliğiyle ilgili yasal düzenlemeler,vakıflar, bayındırlık çalışmaları, askerlik süresi gibi konulara ışık tutmalarını " istemiştir.(Söylev ve Demeçler 1989:51-52.)

Atatürk, Nutuk'ta aynı konuda şunları söylemektedir: " Saygıdeğer Efendiler, her yerde siyasi parti kurma konusunda da uzun sohbetler yaptım. 7 Aralık 1922 tarihinde, Ankara basını vasıtasıyla, halkçılık ilkesine dayanan ve " Halk Partisi" adını taşıyan bir siyasi parti kurmak niyetinde olduğunu açıklayarak, bu partinin nasıl bir program yapması gerekeceği konusunda, bütün vatanseverlerin, ilim ve fen adamlarının yardım ve işbirliğine başvurmuştum."(Nutuk 1984:485)

Yine Batı Anadolu gezisine çıkmadan, " İleri Gazetesi " Başyazarı olan Celâl Nuri (İleri)'ye verdiği demeçte de , gezisinin parti kurma ve kitleleri buna yönelik olarak hazırlama amacı taşıdığını gösteren şu ifadelere yer vermişti:

"..Halk Fırkası hakkında esnayı seyahatimde bulacağım fırsatlardan istifade ederek bazı izahlarda bulunmak niyetindeyim. Benim Fırka teşkil etmem hakkında endişeli mütalaada bulunanları tenvir edeceğim. Ben öyle bir fırka teşkilini tasavvur ediyorum ki, bu fırka milletin bütün sunufunun refah ve saadetini temine matuf bir programa malik olsun. Milletimizin şeraiti buna müsaittir."(Söylev ve Demeçler 1989 :53-54, Göldaş 1997:11-12)

Yukarıda verdiğimiz bu bilgilerden de açıkça anlaşılacağı gibi, Batı Anadolu gezisinin en önemli nedenlerinden birisi de; Mustafa Kemal Paşa'nın kuracağı Halk Fırkası için halkın nabzını ölçmek ve onların görüş ve önerilerini almaktır.

3- Millî Mücadelenin kazanılmasından dolayı ordunun durumunu yakından görmek.

Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu gezisinin diğer bir amacının bu bölgede konuşlanmış bulunan Türk ordusunun durumunu yakından görmek olduğunu Nutuk'ta belirtmektedir.(Nutuk 1984:476. Yine bu seyahate çıkmadan önce İleri Gazetesi Başyazarı Celâl Nuri(İleri) Bey'e verdiği demeçte de "...Cepheyi teftişten maksadım orduları yakından görmektir. Son zaferden bu güne

kadar talim ve terbiye ile geçmiş günlerin sonuçlarını inceleyeceğim " demektedir.(Söylev ve Demeçler 1989:54)

Gerçekten de bu seyahatinde Mustafa Kemal İzmir'te kaldığı beş gün içinde, İstanbul yakınlarına kadar uzanan geniş bir bölgede mevzilenmiş olan ordu birliklerini denetlemiş, askeri tatbikatlarda hazır bulunmuştu.(Arar 1969:10)

II. BASIN TOPLANTISINA KATILANLAR VE GÜNDEMİN BELİRLENMESİ

Mustafa Kemal Paşanın Batı Anadolu gezisinin ilk durağı Eskişehir olmuştur.15 Ocak 1923 günü Eskişehir hükümet konağında, başta mutasarrıf (vali) olmak üzere, vilayetin yüksek memurları,belediye başkanı ve belediye meclisi üyelerini, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkan ve yönetim kurulu üyelerini toplayarak onlarla konuştu. Mustafa Kemal Paşa bu konuşmasında, vilayetin düşman elinden kurtarılmasından sonra genel durumu,düşmanın yaptığı tahribatı,ekonomi,tarım,orman,millî eğitim, yollar, adliye ve basın konuları üzerinde durmuştu.(Söylev ve Demeçler 1989:54-56), İnan 1982:X) Atatürk'ün Eskişehir konuşmasının en dikkat çekici yönü basınla ilgili olan kısmıydı. Eskişehir'de bir gazete olup olmadığını sormuş, henüz bir gazete çıkmadığını,bir hafta sonra kurulacak bir matbaa ile birlikte bir gazetenin çıkacağını öğrenmişti.(Güz 1991:71)

Konuşmasının devamında, okullar kadar basının da önemli olduğunu belirterek, matbaanın kurulmasından sonra yayınların köylere kadar gönderilmesini ve bunların okunmasının teminini istedi. Devamla basının iç ve dış haberleri vermedeki önemini de vurgulayan Mustafa Kemal Paşa, basının kanunların sınırı dışına çıkmadan yayın yapması gerektiğini de önemle vurgulamıştı.(Güz 1991:71; Söylev ve Demeçler 1989:21-23)

Eskişehir'de bir gün kalan Mustafa Kemal Paşa, ertesi günü, annesi Zübeyde Hanımın İzmir'de öldüğü haberini almıştı. Mustafa Kemal, İzmir'te yapacağı basın toplantısına çok önem veriyor,ve ertelemeyi düşünmüyordu. Bu nedenle İzmir'e bir telgraf çekerek annesinin cenazesinin münasip bir şekilde defin edilmesini istemiştir. Eskişehir ziyaretinden sonra Mustafa Kemal Paşa, 16 Ocak 1923 'de Arifiye'de bir konuşma yapmış (Söylev ve Demeçler 1989:56-58, Goloğlu 1971:54) ve oradan da aynı gün İzmir'e gelmişti.

İzmit istasyonunda coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanan Atatürk buradan doğrudan kendisi için hazırlanan köşke (İzmit Kasrı)geldi.(Önder 1975:203) Basın toplantısı için İzmir Kasrı'nın alt katındaki büyük salon hazırlanmıştı. Bu salonda hazırlanan uzun bir masanın etrafında İstanbul'dan davet edilen gazete başyazarlarıyla onlara İzmir'te katılan İleri gazetesinin İzmir muhabiri Kılıçzade Hakkı Bey yer almış ve Atatürk'ü beklemekteydiler(Arar 1969:25.) Gazetecileri bu toplantıya Ankara Hükümeti'nin İstanbul siyasi temsilcisi Dr.Adnan (Adıvar) Bey davet etmişti. Bu nedenle basın toplantısına Dr. Adnan (Adıvar) ve eşi Halide Edip Hanım ve Adnan Beyden önceki siyasi temsilci olan Kızılay Başkanı Hâmit Beyde katılmıştı.

Diğer bir masada ise basın toplantısında yapılan konuşmaları harfiyen yazmak üzere Meclisten getirilmiş olan dört zabıt katibi bulunuyordu. Arar'a göre Meclis stenograflarının burada hazır bulunması bu toplantıya ayrı bir önem verilmesinin göstergesiydi.(Arar 1969:26) Bu toplantıya katılan gazetecilerden birisi olan Ahmet Emin Beyde anılarında aynı duruma dikkat çekmiş ve şunları anlatmıştır:

" 17 Ocak 1923'de Ankara'nın İstanbul temsilcisi Hamid Bey'den bir haber geldi: İstanbul'un altı gazetecisi Gazi tarafından İzmir'e çağırılmıştı. Belli başlı gazetecilerden çağırılmayan yalnız "Tasvir-i Efkâr " baş yazarı Velid Bey'di. Pendik iskelesinde buluşacak ve küçük bir vapurla yola çıkacaktık.

İzmit'teki münakaşa konusu ne olacaktı? Bunu hepimiz merak ediyorduk. Benim hatırıma, Halk Partisi'nin kuruluşu etrafında yükselen itirazlar geliyordu. Gazi belki de bunları cevaplandırmak,yarın hesabına tutacağı yolu belirtmek istiyordu.

İzmit'te sevimli Mutasarrıf(sonraki İstanbul Polis Müdürü) sadettin Bey bizi kapıda karşıladı. Doğrudan Sultan Aziz'in İzmir'te seyahati sırasında yapılan saraya gittik. Orada karşılaştığımız her şey, mühim hadiselerin arifesinde olduğumuzu belirtiyordu .Büyük salonun bir tarafında bir kürsü vardı Önünde Büyük Millet Meclisi zabıt kâtiplerinden bir grup not almak için sıralanmıştı. Dr. Adnan Beyle Halide Hanımın toplantıda hazır bulunmak üzere Ankara'dan gelmiş olmaları da olağanüstü bir şeyler cereyan etmek üzere olduğu hakkındaki kanaatimizi güçlendiriyordu"(Yalman 1997:823-824)

Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı ve Bu Toplantıda Verilen Önemli Mesajlar (124-136).

Bu toplantıya katılan gazeteciler şunlardı: " Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey(Yalman), Tevhid-i Efkar gazetesi başyazarı Velid Bey (Ebüzziya), İleri gazetesi başyazarı Suphi Nuri Bey (İleri), İkdâm gazetesi yazarı Yakup Kadri Bey (Karasomanoğlu) Tanin gazetesi yazarı İsmail Müştak Bey(Mayokan) Akşam gazetesi yazarı Falih Rıfki Bey(Atay) İleri gazetesi yazarı Kılıçzade Hakkı Bey (Kılıç)

Atatürk basın toplantısının yapılacağı büyük salona saat 9.30'da geldi. Önce orada bulunan herkesin ayrı ayrı ellerini sıkarak, hal ve hatırlarını sordu ve daha sonra da masadaki yerini aldı. Yalman anılarında " Akşama doğru Gazi, salona girdi,kürsüye geçti. Halide Hanımla Dr. Adnan Bey yan tarafta, biz gazeteciler ise karşısında yer aldık. Gazi, çok sevdiği annesini tam günlerde kaybetmişti. Çok üzgün görünüyordu,yol yorgunu olduğu da göze çarpıyordu" diyerek toplantı öncesi durumu gözler önüne sermiştir.(Yalman 1997:824)

Basın toplantısının başlangıcında Mustafa Kemal Paşa, "konuşacağımız esaslı meseleler ne ise evvelâ onları tespit edelim. Hangi noktaları öğrenmek istiyorsunuz? " diyerek toplantının gündemini belirlemek istemiştir.(Arar 1969:26)

Bu soru üzerine toplantıya katılan gazeteciler Atatürk'ün cevaplaması isteğiyle değişik konuları gündeme getirmeye başladılar.(İnan 1982:39-40, Arar 1969:26-27, Çulcu 1992:231-232) Bunları şöyle sıralayabiliriz:

İleri gazetesi başyazarı Suphi Nuri Bey " Barışa nasıl ulaşılacağı; Seçimlerin ne zaman yapılacağı; Devlet merkezinin neresi olacağı konusu; Eski savaş sorumlularının cezalandırılıp, cezalandırılmayacağını açıklanması; Kendimize dost ülkeler arayacak mıyız, yoksa tek başımıza mı kalacağız konusundaki düşünceleri ve Mudanya Ateşkes Anlaşması yapılmasaydı ordu harekâtı sürdürülseydi daha iyi olmaz mıydı ? konusundaki düşüncelerini açıklaması " gibi konularda soru yöneltilmişti.

İkdâm gazetesi yazarı Yakup Kadri Bey "Halk Fırkası'nın kurulması hakkındaki düşünceleri; Büyük Millet Meclisi'nde oluşan görüşler ve grupların aralarındaki anlaşmazlıkların neler olduğunun açıklanması" gibi konularda sorular

yöneltilmişti.

Tanin gazetesi Muhabiri İsmail Müştak Bey " İstanbul'un geleceğinin ne olacağı; Yeni anayasa yeni Türk devletinin kesin ve sürekli şeklini sağlayacak ve belirleyecek bir yasa olup olmayacağı " gibi konularda Atatürk'e sorular yöneltilmişti.

Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey " Halifenin görev ve yetkileri belirlenecek mi ? Yoksa halife sadece dinî nitelik mi taşıyacak ? ; Nüfus,göçmen alma ve bu günkü nüfusu çoğaltma konularında ne gibi önlemlerin alınacağı ve memurlar arasında yapılan ayırımlar ve bazı memurların haksız olarak işten çıkartılması konusunda bir önlem alınıp alınmayacağı " gibi konularda soru yöneltilmiştir.

Akşam yazarı Falih Rıfki Bey ise "Rus meselesi" konusundaki düşüncelerinin neler olduğu konusunda Atatürk'e soru yöneltilmişti.

Atatürk'e yöneltilen bu sorular aslında yeni kurulan Türk Devleti'nin gündemindeki meselelerdir. Nitekim bunlar; "devam etmekte olan ancak çıkan anlaşmazlıklar nedeni ile kesilme aşamasına gelmiş olan Lozan'daki barış görüşmeleri, zaferden sonra öncelikli bir konu olarak gündemi meşgul eden Ankara'nın devlet merkezi olup olmayacağı, Atatürk'ün kuracağını açıkladığı Halk Fırkası'nın kurulması, TBMM'sinde beliren gruplaşmalar ve bu gruplar arasındaki tartışmalar, Türk Hükümeti'nin siyasi rejiminin alacağı kesin şekil, savaşlar nedeniyle oldukça azalmış bulunan nüfusun nasıl artırılacağı meselesi" gibi karşı karşıya kalınan ve çözüm bekleyen millî meselelerdi.

Basın toplantısının başında gazetecilerin kendine yöneltecekleri soruları öğrenerek, toplantının gündemini belirlemeye çalışmakla birlikte Mustafa Kemal Paşa, özellikle kendisi için en önemli mesele olan "Halifelik konusunu" gündeme getirmişti. Bundan da anlaşılacağı gibi basın toplantısını kendisi yönlendirmek ve özellikle İstanbul'un siyasî havasını en iyi yansıtıracak ve kamuoyu oluşturacak olan bu gazetecilerin Halife ve halifelik konusundaki düşüncelerini öğrenecekti. İstiyordu ki gazeteciler kendisine bu konuda da sorular yöneltsinler ve böylece kendisinde bu önemli konudaki düşüncelerini açıklama fırsatına kavuşsun.

Atatürk İzmit'te ki bu basın toplantısında görüşülen konuların ve söylenenlerin şimdilik kaydıyla

gizli kalmasını, ancak zamanı ve yeri geldikçe bunların açıklanabileceğini şu sözleriyle dile getirmiştir:

"Burada gayet samimî ve açık bir surette müdâvele-i efkâr edeceğiz. Binaenaleyh konuşacağımız şeyler şimdilik mâhrem kalacaktır. Yalnız muttalî olacağımız hususâtı zamanına ve vaz'iyete göre istimâl edebiliriz"(Arar 1982:40)

Görüldüğü gibi bu toplantıda görüşülenlerin gizli kalması istenmekle birlikte gazetecilerin ilgili konularda yorum yapmalar ve yazı yazmaları hususunda bir yasak ve sınırlama söz konusu edilmemişti. Nitekim sonuç bölümünde de ele alacağımız gibi toplantıya katılan gazetecilerin bir kısmı, gazetelerinde, geleceğe duydukları güveni, ümitleri yansıtan, Türk devriminin köklülüğünü anlatan yazılar yazacaklardı.

Toplantının cereyanı esnasında dikkati çeken bir husus da Atatürk'ün sorulan sorulara cevap verirken söylediklerini teyit ettirmesiydi. Nitekim "İlk Hükümet-i Milliye'nin Tarz-ı Teşekkülü " ve " Muhaliflerin Hilafet Hakkındaki Nokta-i Nazarları " konularında açıklamalar yaparken zaman zaman toplantıda bulunan Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki siyasi temsilcisi olan Adnan (Adıvar Beye hitaben " ...değil mi Adnan Bey Efendi" diyerek söylediklerini teyit ettirmiştir.(İnan 1982 : 57-61)

Basın toplantısında gazetecilerin dışında , toplantıda yer alan Halide Edip Hanımda bir noktada konuşmalara katılmış ve Atatürk'e görüşülen konu üzerine soru yönelmiştir. Bu durum "Kadın mebuslar " konusu ele alınırken söz konusu olmuştur. (İnan 1982:85-86)

Basın toplantısının dikkat çeken bir yönü de, Mustafa Kemal Paşanın açıklamalarda bulunduğu esnada , gazetecilerin söz alarak ya yeni bir soru yönelttikleri ve ya konuya ilişkin görüşlerini beyan etmeleridir. Yani toplantı, başlangıçta belirlenen sorularla sınırlanmamış, gazeteciler gerekli gördüklerinde yeni sorular yönelmişlerdir.

III. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN GAZETECİLERİN SORULARINA İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

Çalışmamızın bu bölümünde daktilo sayfasıyla 60 sayfa (İnan 1982:7) olan basın toplantısının tüm tutanaklarını vermeyeceğiz. Biz daha ziyade TBMM'de, İstanbul'un siyasi çevrelerinde ve ka-

muoyunda ele alınan ve gündemi teşkil eden konularla ilgili olarak Atatürk'ün cevaplarını sadeleştirerek vereceğiz.

a) " Barışa nasıl ulaşılacağı", "Mudanya Ateşkes Anlaşması yapılınsaydı ordu harekâtı sürdürülseydi daha iyi olmaz mıydı ?" ve "Eski savaş sorumlularının cezalandırılıp, cezalandırılmayacağıının açıklanması" ile ilgili sorulara verilen cevap:

"...Mudanya Ateşkesi ile, ordu hareketiyle elde edilecek sonuçlar elde etmişsek, barış görüşmelerini belirsiz bir süre uzatmaya ne gerek var.... Savaş sorumlularına değinmişsiniz. Ben Osmanlı Devleti'nin dünya savaşına neden girdiğinin sebebini hala bilmiyorum. Savaş dışı kalabilir miydik? Hiç değilse savaşa daha sonra giremez miydik? Bunların değerlendirilmesinde yarar var. Savaşa girdikten sonra yönetim bakımından büyük hatalar işlenmiştir. Orduların görevi ülkelere kendi varlıklarını korumaktır. Bunu unutup yabancıların gayelerine âlet olmak doğru değildir.

Savaşı yöneten kişiler kendi varlığımızı unutup başkalarının esiri olmuştur. Kendi ülkemizi savunmaya yetmeyen kuvvetlerimizi, Galiçya'ya, Makedonya'ya ve İran'a göndermekle hata edilmiştir. Bu hataların birinci sorumlusu Enver Paşa'dır. Enver Paşa ölmüştür. Onun emriyle hareket eden kumandanları sorumlu tutmak doğru değildir. Onlar görevlerini yapmışlardır. Politik sorumlular da ölmüşlerdir. Bu nedenle hangi sorumlulardan bahsediyorsunuz?

Öteki sorunuza geçiyorum:

Millî Mücadele'nin amacı gayesi ,milletin tam bağımsızlığını ve kayıtsız şartsız egemenliğini sağlamak ve sürdürmektir. Milletnin bağımsızlığını kazanmak için takip etmesi gereken yol "Misâk-ı Millî ile açıklanmıştı. Millî Egemenliğini sağlamak için de takip edilmesi gereken yol Anayasa ile tespit edilmiştir(...)Misâk-ı Millîmizin hedeflediği gayeye ordularımızın zaferi ile ulaştık. Bu maddî başarımızı siyasi olarak tespit için temsilcilerimiz Lozan'da görüşmelerle meşguldür. Temsilcilerimizin elindeki esas Misâk-ı Millî'dir." (İnan 1982:41-42, Arar 1969:28-30)

b) "Devlet merkezinin neresi olacağı " ve " İstanbul'un geleceğine yönelik " sorulara verdiği cevap:

" Devlet merkezi neresi olacaktır diye söz konu-

su edilmiştir(...)Hükümet merkezi neresi olmalıdır? Bence iki noktadan incelemek gerekir. Biri, her türlü saldırı ve tecavüze karşı yerinden kıpırdamayıp, gücünü koruyabilecek ve soğukkanlı olabilecek bir yer olmalı...

İkincisi hükümet merkezi öyle bir yerde olmalı ki, hükümet dikkatini bütün çevrelerine eşit şekilde çevirebilsin. Ülkenin bir köşesine çekilsek, o zaman bakımsız ve bizden uzak olan yerleri unutabiliriz. Bilirsiniz ki, Anadolu bugün doğudan batıya,güneyden kuzeye kadar istisnasız her noktası ile harabedir. Niçin böyledir? Bunun için bir çok sebep vardır. Fakat o sebeplerden birisi de hükümet merkezinin İstanbul'da olmasıdır(...)Bu memlekette çalışmak isteyenler ve bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmeli ve bu zavallı milletle aynı şartları yaşamalı ki, ne yapmak gerekeceğini ciddi şekilde hissedebilsin. Bir insan Ankara'da başka türlü düşünür,İzmir'de,İstanbul'da başka türlü düşünür,Paris'te büsbütün başka türlü düşünür. Bu nedenle onun için hükümet merkezinin Anadolu'da olması gerekir(...)İstanbul bir çok nedenden dolayı hükümet merkezi olamaz. Zaten bu yetkiyi kaybetmiştir(...)Anadolu'nun ortasında merkez olacak bir şehir ancak Ankara, Kayseri, Sivas üçgeni içinde bir noktada olması gerekir. Bu üçgenin merkezinde bulunan Ankara Türkiye'nin pekâla merkezi olabilir ve olaylar orasını merkez yaptı ..." (İnan 1982:50-53, Arar 1962:31-33).

"...İstanbul birçok nokta bakımından yine kıymetini,şerefini koruyacaktır. İstanbul'un durumundan bahsettiniz. İstanbul devlet merkezi olmadıktan sonra kendi büyüklüğü ve nüfus yoğunluğuna uygun bir idare şekline sahip olacaktır. Fakat hiçbir zaman İstanbul özel bir statüye sahip olmayacaktır." (İnan 1982:53; Arar 1962:33-34).

c) Nüfus Mes'alesine yönelik soruya verdiği cevap:

" Bir de nüfus meselesine değindiniz. Gerçekten memleketimizin nüfusu topraklarımıza göre çok azdır. Bunun nedeni çok açıktır. Önceleri büyük İmparatorluklar peşinde koştuk. Fetihler yaptık. Ülkeler ele geçirdik. Her ele geçirdiğimiz yere Anadolu halkını götürdük ve Anadolu halkını öldürdük(...)Yemen'e gidip ölen Anadolu çocuklarının miktarı zannederim 1,5 milyondur. Ona göre Suriye'yi Irak'ı, Afrika'yı koruyabilmek öldürdüğümüz Türklerin sayısını düşünürsek toplamı milyonlara ulaşacaktır. Şimdi biz bunu telâfi etmek istiyoruz. Telafi etmek için ise şüphe yok ki

herkesçe bilindiği gibi sağlık ve sosyal alanlarda tedbirler almak gerekir. Bunun için gerekirse ve içimizde uzmanlar yoksa,nerede varsa oradan uzman getireceğiz. Fakat aynı zamanda millî sınırlarımızın dışında kalan aynı soy ve kültürden olan unsurları da getirmek ve onları da müreffeh yaşatarak, nüfusumuzu artırmak gerekecektir ki, buna da yöneleceğiz. Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa, aradan da getireceğiz. Fakat bence Makedonya'dan, Garbî Trakya'dan tamamıyla buraya getirmek gerekir. Bir daha Avrupa seferi yaparak. oralara gitmeyi düşünmemeliyiz.

...Bu memlekette nüfus beslenmemekten ölüyor değildir,fakat bu halkı öldüren yegane olay cahilliktir. Özellikle de evinde,köyünde,memleketinde çalışmaktan mahrumiyettir. Bunun için önemli tedbirlerden biri de fetih fikrinden vazgeçmek ve askerlik yükünü milletin üzerinden biraz hafifletmektir..." (İnan 1982:53-54, Arar 1962:34).

d) TBMM'de ki fikirler ve oluşan teşekküller sorusuna verdiği cevap:

" ... Hep beraber bu Meclisin 3-3,5 senelik geçmişini inceleyelim İstanbul'daki Meclis saldırıya uğrarken, benim Ankara'da düşündüğüm şey milleti derhal bir noktada toplayarak,faaliyetlerini sürdürmek oldu. Fakat o noktanın bir veya birkaç kişiden oluşan bir heyet olmasını basit bir teşebbüs olarak gördüm. Onun için büyük bir Meclis olsun dedim. Bu meclis ne kadar büyük olursa millete daha çok güven verirdi. Aynı zamanda bu Meclisin kendisi gibi yetkileri de büyük olsun dedim ve yasama ve yürütme yetkilerine haiz olarak oluşmasını düşündüm..."

Bu tebligat üzerine buralarda seçim yapıldı. Bu seçimde önceki ikinci seçmenler, Müdafaa-i Hukuk Heyetleri,Belediye Heyetleri ve milletçe ne kadar seçim heyetleri varsa, bunların katılımlarıyla seçimler yapıldı(...)Kabul etmek lazım gelirse,bazı yerler az çok bariz bir şekilde gidişi iyi görmediklerinden doğru adımlar atmakta kararsız bulundular ve çok akıllı ve tahsilli mebus göndermediler(...)Her ne ise, bunlar bu suretle geldiler ve toplandılar. Fakat hepsi ne için geldiler ve ne yapacaklar doğrusunu söylemek lazım gelirse farkında değillerdi (...)Tabii İstanbul'da bulunan arkadaşların büyük bir çoğunluğu aydın ,gerçeği bilen ve can acısıyla buraya gelmiş insanlardı. İlk dönem gayet sakin geçmişti ve bakalım ne olacak diye hep beraber yürümüşlerdi. (İnan 1982:56, Arar 1962:35).

(...)Onlar kendi programlarıyla bu program arasında büyük bir fark görmüşler ve ikisini de ayrı ayrı incelediler. Bunun sonucunda Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ortaya çıktı. Bu Teşkilât-ı Esâsiye Kanununu görüşüp,tartışırken ilk başta olan düşünce anlaşmazlığının devam ettiğini görmüştüm. Anlaşmazlık kaba şekliyle şöyle çıkıyordu: Diyordlardı ki, böyle bir program ve böyle bir kanunun hedef edineceği gaye Makam-ı Hilâfet ve Saltanatı bertaraf etmek ve bir Cumhuriyet teşkil etmektir. Biz de diyorduk ki, Makam-ı Hilâfet ve Saltanat ve Cumhuriyet şimdi mevzuubahs değildir. Bu şekilde akımlar oldu. İhtimal başka şeyler de düşünenler de vardı. Nihayet blok halinde bulunan bir meclis birgün oldu beş parçaya ayrıldı. Fakat böyle sağ ve sol taraf şeklinde değil, hissî,şahsî,fikrî çeşitli sebeplerden dolayı farklı parçalara ayrıldı. Ve hiç birisinde karar alabilecek çoğunluk mevcut olmadı. Zaman zaman bazen birleşirlerdi. Fakat çoğunlukla birbirlerinden ayrı çalışırlardı. Hükümet mevkiinde olan ve Vekiller Heyeti içinde bulunan arkadaşlar fevkalâde zor durumlara düşüyorlardı. Çünkü yürütme yetkisine sahip olan bu Mecliste bir çok önemli meseleyi görüşmek, oradan karar almak zorundaydılar. Halbuki en basit meselelerde bile Meclisten karar alınamıyordu. Ben bunu çok tehlikeli gördüğümden bir tedbir düşündüm ve hatırıma gelen şey ufak parçaları birleştirmek ve bir grup haline koymak oldu. Ona teşebbüs ettim. Bunlarla önce tek tek sonra da topluca görüşmek suretiyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla bir grup kurduk. Bu grubun esas programını oluşturmak amacıyla iki amaç ortaya koyduk. Birincisi M,sâk-ı Millî, İkincisi Teşkilât-ı Esâsiye..

Anlaşmazlık bu ikinci noktadan çıkmıştır. Mîsâk-ı Millî'de bütün Meclis üyeleri hemfikirdi. Anlaşmazlık yalnız Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'nda görülmüştü(...)Bu şekilde grup, gerçekten çoğunluğu oluşturdu. Grup dışında kalanlar azınlık halinde kaldı ve bir grup oluşturamadılar. Ancak itiraf etmek gerekir ki, grup halinde birleştiğimiz kişiler, düşünce olarak birbirleriyle tamamen birleşmiş kişiler değildi. Belki o günün duygusallığıyla daha doğrusu anlayışlarıyla toplanmış insanlardı. Bu nedenle bir süre sonra Mecliste ortaya çıkmış olan bölünme yavaş yavaş grubun içinde de ortaya çıkmaya başladı. Hatta o zaman grubun içinde bazı arkadaşlar daha sıkı, daha örgütlü bir muhalefet için şahsî girişimleri başladılar. Arkadaşları birbirine bağlayabilmek için böyle genel hedefler vermek yetersiz geldi. Çünkü genel konular üzerinde birleşebiliyorlardı.

Ancak bu genel şeylerin uygulanmasına geçilince şahsî görüş ayrılıkları ortaya çıkıyordu.(...)Nihayet dışarıda kalan insanlara gruba dahil olan ve grupta her nasılsa memnun edilemeyen bir takım insanlar daha girdiler. Bu memnun olmayanlar bir kaç sebepten memnun olmuyorlardı. Bütün nedenler şahsî idi. Çok az bir kısmı ise doğrudan doğruya benim şahsıma karşı memnun olmayanlardı .Bir çokları da benimle beraber çalışan arkadaşların şahıslarından memnun olmadıkları için çekilmişlerdi.

Nihayet bu memnun olmayanlar birlikte çalışmaya başladılar. Beraber çalışma sayısı arttı. Çoğalan bu sayıyı iyi yönetebilmek için bir idare heyeti seçimine karar verdiler(...) İşte İkinci Grup dediğimiz şey bu şekilde kurulmuştur. Fakat bunlar bir isim aradılar. Kendilerine izafe edilecek bir isim bulamadılar. Ve nihayet dediler ki, biz de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne mensubuz. Biz de onların seçim kardeşiyiz. Onların dışında değiliz. Biz de aynı isimle fakat iki numaralı grubuz dediler.

Efendim bu grup zaman zaman azaldı,çoğaldı. Ancak kuvvetli görüldüğü zaman kuvveti kendinden gelmiyordu. İki grup arasında kalmış bir takım mülteciler, bir takım menfaatperestler vardı. Bunlar kendi menfaatlerini hangi tarafta görürlerse , o tarafı tercih ederlerdi. Bunlar birinci gruptan her zaman uzak kaldılar."

Bunlar kuvvetlerini göstermek için, sürekli olarak bakanlara saldırdılar,orduyu eleştirdiler. Özellikle zaferden önce dediler ki, bu orduyla hiçbir şey yapılamayacaklar. Ordunun hiç olmazsa yarısını terhis ederek, diğer yarısını bekletelim dediler. Orduya gayet gafilane bir takım saldırılarda bulundular. Mesela Başkumandana gerek yoktur diyorlardı ve olumsuz oy vermek için bir çok teşebbüslerde bulunuyorlardı.(...)Şimdiki durumları çöküştür. Tekrar yeniden 20-23 kişiye kadar inmiştir. Oradan ayrılanlar da kendi kendilerine tarafsız bir durum almış ve tövbe-kâr bir hale girmişlerdir. (İnan 1982:57-61, Arar 1962:37-41).

e) " Muhaliflerin Hilâfet Hakkındaki Düşünceleri" sorusuna verdiği cevap:

"Hilâfet ve Saltanat birbirinden ayrıldıktan sonra bazı hocaları büyük bir üzüntü kapladı O kadar ki, kendi dinlerinden ve imânlarından şüphe etmekte olduklarını ifadeye başladılar. Acaba ben bu şartlar dahilinde müslüman mıyım? Bu şekil-

de hocaların en câhilleri onlara katılmıştır. Ve bu nedenle Halife böyle olamaz. Halifeye kudret, kuvvet kuvvet lazımdır, yetki lazımdır demeye başladılar.

...Dediler ki: Biz bu hükümet şekline karşı değiliz. Meclisin bu yapısına itirazcı değiliz. Güzelidir. Fakat bugün o yetkilere sahip olanın yerini alacak kişi, başkanlık makamında kim ise o olacaktır. Bugün için Mustafa Kemal Paşa vardır ve belki mevcut şartları ile bu makamı temsil edebilir(...) Halifeyi reis yaparız ve artık bir şey düşünmeyiz. Ve aynı zamanda onu bir defaya mahsus olmak üzere seçeriz. Orası öyle bir makam olu ki, oraya herkes gözünü dikmez... (İnan 1982:60-62, Arar 1962:41-43).

f) "Hilâfet Meselesi ile Halife'ye yetki ve sorumluluk verilip verilmeyeceğine ilişkin " sorulara verdiği cevap:

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'deki fikir ayrılıkları ve oluşan gruplar yönelik olarak gazetecilerin sorusuna cevap verdikten sonra, toplantıyı kendisi için çok önemli olan ve toplantının başında da Tanin gazetesi yazarı İsmail Müştak Bey'e yönelttiği "İstanbul'da Hilâfet ve Saltanat meselesi mevzu bahis oluyor mu? " meselesine yani Hilâfet meselesi ile Halifeye verilecek yetki ve sorumluluk " konusuna getirmek istiyordu.

Bu noktada toplantıda Mustafa Kemal Paşa ile gazeteciler arasında şu konuşmalar geçer:

Gazi Paşa - "...Şimdi bu münasebetle Hil'afet meselesi hakkında görüşelim! Size soracağım Velid Beyefendi. Nasıl görüyorsunuz? Ve nasıl tasavvur ediyorsunuz?

Velid Bey-Bendeniz bu meseleyi düşünmedim Paşa hazretleri. Ve düşünmenin de barıştan sonraya bırakılması fikrinde idim. Şimdi asıl hepsinin üstünde olan esaslı mesele memleketimizi düşmandan kurtarmak olduğu için bütün düşünce ve çalışmalarımızın buna ayrılması kanaatinde bulunduğum için bu meseleyi uzun boylu kendi kendime inceleyemedim.(...)

Ve diyorum ki, bunlar çok esaslı meselelerdir. Bunu iyice araştırabilmek için zihinlerin diğer meşgalelerden, tasalardan uzak olmalıdır. O devir de bendenizce gelmemiştir. Gelmediği için bendenizce bunun düşünülmesi güçtür. Buna kişisel olsun, esaslı karar verebilmek için kesin kanaat sahibi olmak gerekir.

Gazi Paşa- Diğer arkadaşlar bir fikir ileri sürmeyecekler mi? Hanginiz bu konuda daha fazla meşgul oldunuz....

Falih Rıfki Bey- Paşam sulhtan sonra daha güç olur zannederim. Fakat bendeniz İstanbul'da iken...anlaşıyor ki en münasip zaman bu zaman...

Ahmet Emin Bey- Durumun çok açık olmasından ileri gelmiyor mu? Hilâfetin bütün İslâm alemini kapsayan bir müessese olduğu ortaya çıkar Ve faaliyet bu surette olacak olursa, bir iç mesele olmak özelliğini kaybeder zannediyorum.

Gazi Paşa- "Evet bendeniz de aynı fikirdeyim. Söylediğiniz şey doğru ise bunu açıklamak gerekir. Müsaade buyursanız ben Hilâfet hakkındaki düşüncelerimi söyleyeyim."

Diyerek Halife ve Hilâfet hakkındaki görüş ve düşüncelerini açıklamaya başlamıştır. Bu konuda da şunları söylemiştir:

"Biz bu meseleyi siyaseten halletmişiz. Bu nedenle siyaseten halledilmiş şekil budur. Dünya yüzünde bağımsız ve yeni bir Türkiye devleti vardır. Ve devleti kuran milletin bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır .Milletin, memleketin tek gerçek temsilcisi bu meclistir. Türkiye devletinin başkanı da vardır. Bu şekil şer'îdir. İlmîdir. Özellikle devletin bağımsızlığını en iyi koruyabilecek bir şekildir. Ve özellikle millet hakimiyetini gösterecek bir şekildir. Türkiye Devleti başka bir makam tanımaz esasında başka bir makam yoktur. Yani Hilâfet makamının durumu ve resmî niteliği yoktur. Bir defa bu son sözümü isbat için hatırıma gelen silsileyi takip edeceğim ve iki yöndeki hatırıma müracaat ederek, sözlerimi isbata çalışacağım." (İnan 1982:63, Arar 1962:45-46).

Mustafa Kemal Paşa, uzun sayılabilecek bir anlatımla tarihi süreç içerisinde " Halife ve Halifelik " konusunda açıklamalarda bulundu. Daha sonra konuyu bugüne getirmiş ve şunları söylemiştir:

"Bu böyle olduğu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi kendinden başka bir Halife-i müslimin seçti. Ve bir Hilâfet makamı ortaya çıktı.(...) Fakat bu makama doğrudan doğruya bir yetki vermeye kalkışacak olursak, bu yetkinin uygulama sahası bütün İslâm Âlemine şamil olur. Halife İslâm Âlemine bizim vereceğimiz görev ve yetki-

yi uygulamak zorundadır. Uygulayamazsa zaten manası yoktur.(...) Bizce mesele hallolunmuştur. Kendisi meşgul olmazsa ve kendisinden menfaat tasavvur edenler yerinden kıpırdamazsa bizce mesele halolunmuştur. Ve illâ hocaların, Hoca şükrü efendi ve bunun gibi hocaların arzularını yerine getirmek isteyenlerin yapacakları faaliyet derhal meseleyi daha kesin hallettirir. (İnan 1982:65, Arar 1962:46-47).

g) " Halk Fırkası'nın kurulması ve programı konusundaki soruya verdiği cevap:

"... Ben Halk Fırkası ismi altında bir parti kura-
cağım dediğim zaman zan olunmasın ki milletin
değişik sınıflarından bir veya iki sınıfın menfaa-
tini veya refahını temin etmeye yönelik bir gaye
takip edeceğim ve diğer sınıfların menfaatini dü-
şünmeyeceğim ve onlarla mücadele edeceğim.
Böyle bir şey yoktur. Böyle bir şey yoktur. Parti-
nin programı bütün milletin refah ve mutluluğu-
nu sağlamaya yönelik olacaktır. Dikkatlerimizi
birlikte çalışmak istediğimiz insanlardan oluşan
bir partide toplamak gerekir. Bir de bu partinin
memleketteki bütün teşkilâtlarının aynı esasları
tamamen idrak etmesi sağlanmalıdır. Yoksa hal-
kı kendi haline bırakacak olursak bir adım ileriye
gidilemez. Program elimizde kalır. Bütün milleti
müsbet bir çalışma programı ile ilgilendirmek
daha verimli olur.

Mesele programdandır. Ve isim değişikliği ile
kimseyi aldatamayız. Ortaya koyacağımız millet
programı olacak. Memleketin bütün kesimlerinin
menfaatlarına hizmet edecek bir program yapıl-
malıdır(...) Bu sebeple milletin ve memleketin
menfaatını sağlayacağını zannettiğimiz bir prog-
ramla ortaya atılmak ve benimle kim çalışsack ise
onlara buyurun demek gerekir.

(...)Partinin programı belirli ve kesin olursa,parti-
ye dahil olanlar o programı partiye dahil olanlar
o programı ya takip eder, ya etmez!Ve belki de
ilk oluşum devresinde böyle olacaktır. Fakat da-
ha sonra da ortak bir fikir ve hareket sağlanacak-
tır. Siyasî terbiye,siyasî ahlâk gerektiğini hissetti-
recektir. Böyle bir parti millet için bu bakımdan
bir ekol olacaktır. (İnan 1982:80-82, Arar
1962:53-55).

h)Meclisin devam etmesi ya da yenilenmesi konusunda, sorulan soruya verdiği cevap:

"Vakıta bu endişede bulunanlar vardır. Üçyüz ki-
şiyi bir araya toplayarak sayısal ekseriyetle karar

almak müşküldür. Fakat meclis gayesine vasıl
olduktan sonra, görevini tamamlamıştır ve yeni
seçimlere karar vermeğe ve darılmağa mecbur-
dur. Şu veya bu bahane ile varlığını sürdürmeye
çalışması istibdada başlaması demektir. Bunun i-
çin çare bulunur. Hariçtekileri bir defa davet ederiz
gelmezler, bir daha davet ederiz gelmezler.
Bir daha davet ederiz gelmezler ve bu bedenle
davete uymayanların mebusluklarının düştüğüne
dair bir karar alınız mes'ele hallonulur.

(...) Mebuslar sonsuza kadar mevkilerini koru-
mak isterlerse, kanunsuz bir şekilde ve belirli ol-
mayan bir zaman için milletin hakimiyetini elle-
rinden bırakmak istemiyorlar demektir. O zaman
millet derhal kendi hakimiyetini eline alır. Yeni
mebuslarını seçer. (İnan 1982:84-85, Arar
1962:57-58).

**ı) Dış siyasette takip edilecek hareket tarzı so-
rusuna verdiği cevap:**

"...Meselâ gelecekteki siyaset mes'alesi. Her za-
man düşünülecek bir şeydir. Yalnız nasıl bir si-
yaset takip edeceğimizi anlamak için şimdiye ka-
dar nasıl siyasetler takip tahlil etmek lazımdır.
Genel olarak ifade etmek gerekirse, bizden önce-
ki Osmanlı Devleti'nin sürekli ve düzenli takip e-
dilmiş hiçbir devlet siyaseti yoktur. Yalnız şahsi
siyaset vardır.

Bir de bildiğiniz gibi,dış siyasetin dayanağı kuv-
vetli bir iç siyaset,iç yönetim ve iç teşkilâttır. İç
siyasetle,dış siyaset daima alakalı olmalıdır.

Efendim, tabi-i dünyada bir denge vardır. Biz o-
nun dışında değiliz. Doğuda büyük bir devlete
veyahut batıda bir veya birkaç devlete temas et-
mek uzlaşmalar ve ittifaklar yapmak suretiyle
denge sahasında yerimizi belirlemek görüşü var-
dır. Ne doğuya ne batıya önem vermeksizin yal-
nız kendi varlığımıza dayanmak yeterli olabilir
mi ? sorusu akla gelir!

Doğrusunu söylemek gerekirse, bugün bu daki-
kada dikkate değer ve emniyetli olan siyaset,
yalnız kendi varlığımıza dayanarak yürümek-
tir.ne doğuya ne batıya kalbimizi bağlayma-
yız. Fakat bu demek değildir ki, yarın söz konu-
su olacak gelişmeler karşısında herhangi bir kıs-
ma daha çok yönelmek mümkün değildir veya
geçerli değildir." (İnan 1982:86-87, Arar
1962:60-61).

Ele alınan konu ve meselelerle ilgili olarak ana

hatlarını vermeye çalıştığımız bu basın toplantısı yukarıda da ifade ettiğimiz gibi 16 Ocak 1923 Salı günü saat 21.30'da başlamış ve 17 Ocak sabahı saat 3'e kadar devam etmişti. (İnan 1982:85(208 no'lu dipnot), Arar 1962:59). Toplantıya katılan gazetecilerden birisi olan Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey, anılarında "0 akşamın konuşması gece üçbuçuğa kadar devam etti" diyerek toplantının oldukça uzun bir toplantı olduğunu belirtmiştir. Yalman devamla ertesi günü sabahleyin tekrar ve toplandıklarını belirtmekte ve "...Daha ziyade Gazi'nin söylediği önemli sözleri dinlemek suretiyle üç saat daha geçti"(Yalman 1997:826) demektedir. Ancak İzmit basın Toplantısı'nın tutanaklarının verildiği eserleri yazmış olan ne Arı İnan ne de İsmail Arar 17 Ocak günü sabahleyin gazetecilerle Mustafa Kemal Paşa'nın tekrar bir araya gelerek görüşmeleri sürdürdüklerine dair bir bilgi ve kayıt vermemişlerdir. Şayet böyle bir görüşme sürdürülmüş olunsaydı, mutlaka bu görüşmenin de za-bitları tutulurdu. Yalman'ın anılarında belirttiği bu görüşme ya Mustafa Kemal Paşa'nın gazetecilerle yaptığı sabah kahvaltısı veya öğle yemeği esnasındaki bir sohbet esnasındaki konuşmalarıdır ya da Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Ocak 1923'de İzmit sinemasında halkla yaptığı konuşma hatırlanmaktadır.

SONUÇ

Mustafa Kemal Paşanın amacı, saltanat ve konusunda alınan kararların halk üzerinde ne gibi etkiler yaptığını incelemek ve belirlemek olan Batı Anadolu Gezisi'nin en önemli bölümünü onun İzmit'te dönemin bazı İstanbul gazetelerinin başyazar ve yazar konumundaki gazetecilerle yaptığı "basın toplantısıdır"

Bu basın toplantısıyla Mustafa Kemal Paşa, günün tartışılmasına konu olan çeşitli konularda gazetecileri aydınlatmayı ve onların kafalarındaki soru işaretlerini dağıtmayı düşünmüştü. Çünkü O, kamuoyunun ve özellikle İstanbul kamuoyunun aydınlatılması gerektiğine inanıyordu. Bunun için önce kamuoyunu etkileyecek en önemli araç olarak gördüğü gazetecilerle görüşmeyi, onlara ülkenin milletinin gerçek durumunu tüm açıklığıyla anlatmak istemişti. Daha sonra da onlardan gönüllerdeki, kafalardaki görüş ve fikir karşısına akıl yolunu hakim kılmak için görev yapmalarını istemeyi düşünmüştü. Mustafa Kemal Paşa İstanbul basınının temsilcilerini bu amaçla İzmit'e çağırdı. Önce onların görüşlerini, fikirlerini dinleyecek, sonra da kendi fikir ve gö-

rüşlerini onlara anlatacaktı. İstanbul basınının temsilcileri, bilmesi gereken, fakat bilmediği bazı gerçekleri Mustafa Kemal'dan öğrenecek ve görüşlerini, fikirlerini, bu gerçekleri gözönüne alarak, yeniden oluşturacaktı.

Bunda da amacına ulaştığını bizzat toplantıya katılan gazetecilerin anlatımlarından öğrenmekteyiz. Bunlardan biri olan Mahmut Soydan bu konuda şunları söylüyordu:

"Saat sabahın üçüne geliyordu. Uzun konuşulmuştu. Gazeteciler aldıkları izahattan memnun gözüküyorlardı. Onlar da anlamışlardı ki, vaziyet zannettiklerinden büsbütün başkadır. İstanbul Gazetecileri, İzmit Köşkü'ndeki salonda Gazi'nin yanına girdikleri zaman, günün bütün meseleleri müphem, muamma ve karışık bir halde idi. İzahattan sonra bütün tereddütler zail olmuştu"(İnan 1982:85,(208 nolu dipnot)

Ahmet Emin Yalman'da "0 akşamın konuşması, gece üçbuçuğa kadar devam etti. Geniş salonda hep bir arada yapılan yataklarımıza yorgun bir halde uzandık fakat ilk şahitleri olduğumuz tarihi inkılâp hazırlığı o kadar mühimdi ki uzun zaman gözlerimizi kapayamadık, münakaşa devam etti. Bunlar belli ediyordu ki Mustafa Kemal Paşa hedefine varmıştı. Hepimizin tereddütlerini gidermiş, konunun manasını kavramamızı ve büyük tarihi inkılâbı benimsememizi sağlamıştı"(Yalman 1997:826)

Yine toplantıya katılan gazetecilerden birisi olan Falih Rıfkı Atay'da basın toplantısıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Milletvekili olmazdan önce Mustafa Kemal'i bir de İzmit Gazeteciler toplantısında gördüm. Beraber olduklarımızdan Velid Ebuzyi'yi, İsmail Müştak'ı ve İttihat ve Terakki'nin eski İstanbul kâtib-i mes'ulü Kara Kemal'i hatırlıyorum. Mustafa Kemal'in söylediğine göre Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarihi görevini artık bitirmişti. Yeni bir parti kurmak sırası idi. Bu fırkanın adı ne olmalı idi...

Gazetecilerin açık bir kanları yoktu. Acaba yeni partinin hangi sınıfa dayanması doğru olurdu. Memurlara ve aydınlara mı? Çiftçilere mi? Esnaflara mı?(...) Mustafa Kemal: -Fakat bunların hepsi halk değil mi? Hepsi biz değil miyiz? Dedi.

Partisinin adını koymuştu. Bu adın bizler tara-

findan söylenmesine kadar bekleyecekti. İstanbul gazetecileri böylece partinin isim babaları olduk."(Atay 1984:340-341)

Netice olarak İzmit basın toplantısı, o günlerin en önemli gündem meseleleri olan; "Lozan Barış Konferansı,Yeni Türkiye devletinin temel esasları,hükümet ve yönetim şekli, Saltanat ve Hilâfet meseleleri, toplum hayatının çeşitli alanlarında yapılacak inkılâp,siyasî parti olarak bir " Halk Fırkası'nın kurulması" gibi konularda görüşmelerin yaşıldığı bir toplantı olarak kalmamıştır. Bu toplantıda açıkladığı fikir ve görüşleriyle Mustafa Kemal Paşa aslında uzun vadede olacakları bir bir ortaya koymuştur.

Mustafa Kemal Paşa tarafından bu toplantıda, gelecekte gerçekleştirilecek olanlarla ilgili verdiği ipuçlarını şöyle sıralayabiliriz.

- 1-Yeni Türk Devletinin başkenti İstanbul olmayacaktır.
- 2- Hilâfet kalıcı değildir. Gerekirse bu mesele kökünden halledilecektir.
- 3- Yeni Türk devletinin siyasi rejimi "cumhuriyet" olacaktır.
- 4-Halk Fırkası adıyla bir siyasi parti kurulacaktır.
- 5-Bazı toplumsal inkılâplar "halk için " mutlaka yapılacaktır.
- 6- Görevini tamamlamış olan meclis kendini yenilemek için seçimlere gidecektir.
- 7-Vatanın bayındırlaştırılması,halkın refah seviyesinin artırılması sosyal,iktisadî ve kültürel problemlerin halledilmesi sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

Akgün S (ty.) Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik (1924-1928), Turhan Kitabevi, Ankara.
Arar İ (1969) Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı,

Burçak Yayınevi, İstanbul.

Atatürk MK (1984) Nutuk, II.Cilt (1920-1927), (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan) Zeynep Korkmaz, Başbakanlık Basımevi,Ankara.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1989) I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara

Atay FR(1984) Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar), Bates Yayınları,İstanbul.

Aybars E (1988) İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927),Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Çulcu M (1992) Hilafetin Kaldırılması Sürecinde Cumhuriyetin İlanı ve Lütfi Fikri Bey Davası, Kastaş Yayınları, Birinci Cilt, İstanbul

Demirel A (1994) Birinci Meclis'te Muhalefet (İkinci Grup), İletişim Yayınları, İstanbul.

Goloğlu M (1971) Türkiye Cumhuriyeti(1923), Başnur Matbaası, Ankara.

Göldaş İ (1997) Takrir-i Sükûn Görüşmeleri (1923 " Seçim"leri, Atama Meclis ve Sonrası), Belge Yayınları, İstanbul.

Güz N (1991) Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri(1920-1927), Gazi Ün.v. Basın Yayın Yüksekokulu Yayını, Ankara.

İnan A(1982) Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir ve İzmit Konuşmaları, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara.

Önder M (1975) Atatürk'ün Yurt Gezileri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,Ankara.

Tunçay M (1981) Türkiye'de Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması(1923-1931), Yurt Yayınları, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi(1956-1961), Devre I,Cilt 24, TBMM Matbaası, Ankara.

Uluğ HN (1975) Halifeliğin Sonu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Yalman AE (1997) Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 2 (1922-1971), Pera Turizm ve Ticaret Aş. Yayını, İstanbul. ■